

HOE ZULLEN WE HET NIEUWE TIJDPERK NOEMEN?

Het egocentrische ideaal van een toekomst die gereserveerd is voor diegenen die het klaar hebben gespeeld het doel te bereiken van het 'ieder voor zich' is vals en gaat tegen de natuur in.... De uitkomst van de wereld, de poorten van de toekomst, het ingaan in het boven-menselijke – dit alles staat niet open voor een paar bevoorrechten, noch voor de uitverkorenen met uitsluiting van alle anderen. Het staat open voor iedereen, in een richting waarin allen tezamen kunnen gaan en vervulling kunnen vinden in een spirituele vernieuwing van de aarde.... Er wacht de mens geen andere evolutionaire toekomst dan in verbinding te staan met alle andere mensen.

Pierre Teilhard de Chardin¹⁵⁹

Een nieuwe trend in politiek en politieke wetenschap

We moeten nu nog de huidige ontwikkelingen in het denken op het specifieke terrein van de politiek en de politieke wetenschap bespreken.

In zijn boek *New Age Politics* heeft Mark Satin de volgende namen opgesomd voor de nieuwe politiek die in opkomst is, samen met hun respectievelijke bedenkers:

- “Anarchistisch kapitalisme” (William Irwin Thompson, cultuurhistoricus),
- “Coöperatief kapitalisme” (Joe Falk, gemeenschapswerker),

- “Verlicht humanisme” (John Mahler, reclasserings-ambtenaar),
- “Mondiaal humanisme” (Richard Falk, hoogleraar internationaal recht),
- “De nieuwe plaatselijkheid” (David Morris en Karl Hess, politiek economen),
- “Participerende goddelijkheid” (David Spangler, spiritueel filosoof),
- “Personalisme” (Nikolai Berdyaev, religieus filosoof),
- “De politiek van de persoon” (Theodore Roszak, cultuurhistoricus),
- “Radicaal humanisme” (Erich Fromm, psycholoog),
- “Synergetische politiek” (Jim Craig, management-adviseur, en Marge Craig, genezer).

Deze lijst laat een markante holistische trend zien in de voorhoede van het politieke denken.

Satin beschrijft de New Age-politiek als een nieuwe manier van de wereld bezien. Verschillende schrijvers hebben een aantal benamingen voorgesteld voor deze nieuwe periode, zoals post-mechanicistisch, post-liberaal, post-marxistisch, post-industrieel, post-modern, het solaire tijdperk. Het meest recent, gezien de dramatische verschuivingen in de communistische politiek, hoort men de term het “post-communistische” of “post-koude oorlog”-tijdperk. De politicoloog Richard A. Falk van de Princeton University zinspeelt op het huidige “overgangsdecennium van reactie tegen de stervende, achterhaalde orde die in het Westen tot ontwikkeling is gekomen door middel van de staatsmacht, technologische innovatie, consumptiedwang, en het bestaan van militaire of paramilitaire vormen van conflictoplossing.¹⁰²

Zoals we gezegd hebben, schept de samenleving zijn eigen wereld, zijn eigen werkelijkheid. In het verleden is deze schepping grotendeels onbewust geweest. Maar we lijken het punt te hebben bereikt waarop we ons bewust willen worden van dit feit, onze plaats willen bepalen, beter greep willen krijgen op wat we *doen*, wat we *moeten* doen om de maatschappelijke orde vorm te geven. In de huidige stand van za-

ken in de maatschappij lijkt deze impuls grotendeels voort te komen uit de impasse waarin de maatschappij zich bevindt. Onze problemen hebben zulke wereldwijde proporties dat ze ons zwaar op de proef stellen, en ons niets minder dan een transformatie van bewustzijn doen ondergaan.

In de afgelopen twee decennia is er een nieuw soort holistische denkers op het gebied van de internationale zaken gekomen (waarvan de bovengenoemde Richard Falk er één is). Zij houden zich diepgaand bezig met het nadenken over een nieuwe wereldorde die in overeenstemming is met hun filosofie, en met het uitwerken van modellen en strategieën die een dergelijke orde gestalte kunnen geven. Zo was er in de zeventiger jaren het World Order Models Project (WOMP), dat betrekking had op groepen wetenschappers die verbonden waren met belangrijke regio's en/of acteurs op het wereldtoneel (Latijns Amerika, Afrika, Japan, Europa, de Sovjet-Unie, India, de Verenigde Staten, met een indirecte vertegenwoordiging van China voor het netwerk van trans-nationale acteurs). De waarden waarover overeenstemming bereikt werd voor een wereldorde waren: het terugdringen van het collectieve geweld, het vergroten van het economisch welzijn, het vergroten van sociale en politieke rechtvaardigheid, en de vergroting van de kwaliteit van het milieu.⁴⁷ Sommige van deze wetenschappers zijn ook betrokken bij een nieuwe groep die de Committee for a Just World Peace (opgericht in 1985) heet, die veel van dezelfde aandachtsgebieden heeft als de WOMP. Deze groep wordt geleid door de overtuiging dat hoewel we leven in een tijd vol van gevaar, dit ook een tijd is met transformatieve mogelijkheden, en men is in het bijzonder geïnteresseerd in het begrijpen van de relatie tussen de mondiale structuren en processen die de mensen overal beïnvloeden en de sociale bewegingen die in specifieke situaties ontstaan zijn als een antwoord op schijnbaar specieke problemen.¹⁰²

Volgens Falk werd het wetenschappelijke denken in het verleden gekenmerkt door een steeds verdergaande specialisatie of een gerichtheid op steeds kleinere segmenten van de werkelijkheid. Het denken over de nieuwe wereldorde keert

deze tendens echter om, en zoekt naar een inzicht in het politieke systeem van de wereld als geheel. Falk heeft opgemerkt dat veel studenten van de wereldorde meer kijken naar de geesteswetenschappen en het religieuze denken dan naar de sociale wetenschappen voor intellectuele hulp, omdat “mense-lijk gedrag niet begrepen kan worden door een zuiver rationele, reductionistische interpretatie die zijn waarnemingen beperkt tot uiterlijke gebieden van het bestaan.”⁴⁷

Basisbewegingen voor sociale verandering

Een buitengewone ontwikkeling van de laatste jaren is het ontstaan van talloze sociale basisbewegingen, zoals de spirituele bewegingen, milieubewegingen, feministische bewegingen en mannenbewegingen, de human-potential-beweging, de beweging voor een eenvoudige levensstijl, de beweging voor aangepaste technologie, en de beweging voor het leren en plezier hebben tijdens het werk, de humanistische, op transformatie gerichte beweging in het onderwijs en de beweging voor geweldloze actie.¹³⁶

Hazel Henderson, die zelf veel op het algemeen welzijn gerichte groepen heeft opgericht, gelooft dat burgergroeperingen en -bewegingen – of die zich nu bezighouden met mensenrechten, het verantwoordelijk stellen van bedrijven, economische rechtvaardigheid, de bescherming van consumenten- en milieubelangen, holistische gezondheid, aangepaste vormen van technologie, eenvoudige levensstijlen, persoonlijke groei en een groter besef van de onderlinge afhankelijkheid van de menselijke familie – een effectieve kracht zijn ten gunste van een grotere gelijkheid op wereldschaal.^{72, 73} Het zijn antwoorden vanuit de basis op een onaanvaardbare toestand van de maatschappij.

Al deze sociale bewegingen zijn ontstaan als reactie op de waargenomen mislukkingen van het industriële tijdperk, en als een alternatief voor de vormen van bureaucratie en hiërarchie die kenmerkend zijn voor grootschalige organisaties en

besluitvormingsprocessen.^{50, 92, 108} Deze bewegingen zijn kritische sociale verschijningsvormen voor onze tijd. Hun netwerk-achtige activiteit vormt een integrerend proces.¹⁰⁸ Ze ontstaan in verschillende delen van de wereld en in verschillende omstandigheden. Ze vormen een onderdeel van de strijd tegen specifieke problemen en mondiale processen, zoals militarisatie en verslechtering van het milieu, oorlog, armoede, honger, onderdrukkende regimes, schending van de mensenrechten en allerlei vormen van discriminatie die op veel verschillende plaatsen voorkomen.¹⁰²

In het verleden waren bewegingen die ingingen tegen de sociale orde (zowel de socialistische, de nationalistische als de democratische) gericht op het verwerven van de staatsmacht of op het verkrijgen van het vermogen deze macht te grijpen op een bepaald gebied. Maar de geschiedenis leert dat benaderingen die gebaseerd zijn op geweld tot falen gedoemd zijn – dat de middelen niet los gezien kunnen worden van het doel – en dat het weerstaan van geweld met geweld neerkomt op het verraden van de hele onderneming. Sommige van de nieuwe bewegingen hebben de mogelijkheden laten zien van het op gang brengen van sociale transformatie zonder geweld.¹⁰²

Basisbewegingen zijn gericht op het herstel van waarden, gemeenschappen en op politieke deelname. De betrokken individuen geloven dat ze ertoe kunnen doen. En er is een grote hoeveelheid bewijs dat ze dat ook doen.¹⁰²

De strijd voor een mondiaal/lokaal perspectief

Een bekende slogan van politieke activisten van de New Age-beweging is: *think globally, act locally* (“denk mondiaal, handel lokaal”). Dit is zeker een transformerend streven. Tegelijkertijd is de praktische toepassing ervan, gegeven de omstandigheden van vandaag, niet eenvoudig. Dat wil zeggen, machtige mondiale economische instituten en processen hebben een enorme invloed op plaatselijke aangelegenheden. Activisten moeten besluiten of ze zich moeten inzetten voor

Marxistische en liberale interpretaties van het menselijk handelen, met hun uitsluitende verwijzing naar externe relaties, schieten beide tekort door hun poging om het falen van de maatschappelijke ordening te verklaren.... Marxisten zien uit naar de revolutie als de dynamiek waarin slachtoffers de produktiemiddelen grijpen om zo de maatschappij te reorganiseren langs niet-uitbuitende lijnen. De liberalen aan de andere kant, proberen slechts matiging van de staat te institutionaliseren, zodat overvloed kan dienen als de dynamiek die iedereen voldoende voorziet van alles.... Beide visies zijn te optimistisch, seculier, materialistisch en rationalistisch, en verwachten maatschappelijke vervolmaking in de historische tijd, zonder innerlijke transformatie of goddelijke interventie. Beide onderschatten de religieuze of spirituele dimensies van de persoonlijkheid.

Richard A. Falk⁴⁷

De kracht van de bestaande structuren, en de bedreiging die uitgaat van hun voornaamste lijnen van bestuur... roepen daden van verzet op bij individuen en groepen. Het doel van dergelijk verzet is symbolische communicatie die buiten het kader valt van legale activiteit. Verzet impliceert ontkenning, en brengt zowel de noodzaak van verandering als de onmacht van de reacties van de gevestigde macht tot uitdrukking.... Het is verheugend om te zien hoe universalistisch deze vormen van verzet, die spontaan tot uiting komen in basisbewegingen, geworden zijn in toon en symbolische inhoud, ondanks de ongelijkheid van de situatie die bestaat in verschillende landen en regio's. Het lied van de Zweedse Grote Vredesreis '...we zijn vriendelijke, boze mensen' brengt de paradoxale houding tot uitdrukking die ten grondslag ligt aan een besliste afwijzing van wat bestaat en een even besliste weigering het vuur met het vuur te bestrijden.

Richard A. Falk¹⁰²

het veranderen van mondiale structuren, of voor het welzijn van mensen op het plaatselijke niveau, of dat ze beide dingen tegelijkertijd moeten doen.

Een interessant essay (van Chadwick F. Alger en Saul H. Mendlovitz) over de relatie tussen activisme op mondiale en op plaatselijke niveaus komt voor in het boek *Toward a Just World Peace* van Mendlovitz en Walker. Bij hun bespreking van de wijze waarop activisten in de Verenigde Staten omgaan met het verband tussen het mondiale en het lokale niveau stellen ze dat de meerderheid van deze activisten zich niet bezighouden met zaken of kwesties van wereldbelang, en relatief gesproken slechts een kleine minderheid een mondiaal perspectief heeft. Deze groep kan op zijn beurt onderverdeeld worden in twee grote categorieën: zij die ervoor gekozen hebben hun activiteiten te richten op plaatselijke problemen en de mondiale kwesties te negeren, en de betrekkelijk zeldzame activisten (we moeten ze beschouwen als inspirerende pioniers) die beide typen kwesties met elkaar proberen te integreren en zich daar ook voor in proberen te zetten. Door dat te doen richten ze zich op de onmiddellijke belangen en behoeften van de plaatselijke bevolking en zien ze zichzelf bezig met kwesties die mondiale dimensies hebben – die te maken hebben met het bereiken van een betere wereld. Dit type activist neigt ertoe vooral bezig te zijn, niet met organisaties en structuren, maar met *processen*; geweldloze, deelnemende, niet-seksistische, niet-racistische, op zelfstandigheid gerichte processen.

Zoals we hebben gezien kunnen veel cruciale kwesties van dit moment, zoals de vormen van produktie, de wapenwedloop, geweld, racisme en seksisme, niet uitsluitend mondiaal of lokaal genoemd worden; hun invloed en uitingvormen zijn *zowel* mondiaal als plaatselijk. De auteurs van het bovengenoemde essay komen tot de conclusie dat mondiale en lokale activisten in toenemende mate uitkomen op een gemeenschappelijke agenda, en dat in werkelijkheid de wereld slechts een grote ruimte met plaatselijke gebieden is. Ze geloven dat “een fijngevoelige en intelligente alliantie tussen die-

genen die zichzelf lokalist noemen en diegenen die zichzelf globalist noemen een machtige basis zou verschaffen voor een op transformatie gerichte beweging met als doel het scheppen van een menselijker en rechtvaardiger wereld.”¹⁰²

Internationale niet-gouvernementele organisaties

Een andere belangrijke ontwikkeling (die verschilt van, maar nauw verwant is aan die van de sociale bewegingen) is het groeiende aantal internationale niet-gouvernementele organisaties (INGO's). Elise Boulding wijdt een hoofdstuk van haar boek *Building a Global Civic Culture* aan dit verschijnsel. Het aantal INGO's groeide van 176 in 1909 tot ongeveer 18.000 in 1988. Ze hebben nationale afdelingen zowel in landen die tot de NAVO als landen die tot het Warschau-Pact behoren. Er is veel vindingrijkheid voor nodig geweest, maar deze organisaties zijn erin geslaagd de belangen van de internationale gemeenschap te dienen, waarbij de grenzen van deze machtsblokken overschreden zijn.

Het belangrijkste doel van de INGO's, wat ook hun specifieke doel is, is internationaal begrip, vrede en veiligheid voor de gehele wereld. De gebieden van hun activiteit zijn inderdaad zeer divers, en gaan van wetenschap tot handel, van de kunsten tot het helpen van vrouwen in de landbouw in landen van het Zuiden om de opbrengst van de oogst te verhogen.

Netwerken van INGO's verbinden mensen over de hele wereld ongeacht hun cultuur of het politieke systeem waarin zij leven. Ze verschaffen “mondiaal/lokale verbindingen tussen steden in verschillende continenten.”¹⁷ Ze vormen kanalen voor de stroom van wetenschappelijke en culturele contacten tussen Oost en West, waar contacten tussen regeringen ontbreken. Ze bieden belangrijke programma's voor onderwijs, training en sociale investering in de infrastructures die gericht zijn op menselijk welzijn in het Zuiden, als dergelijke hulp vanuit het Noorden niet gegeven wordt.

Een groot aantal INGO's zijn vertegenwoordigd binnen de

Niet-gouvernementele organisaties (NGO's) zijn vrijwilliger-organisaties van burgers zonder winstoogmerk, die nationaal of internationaal georganiseerd zijn.... Sommige zijn actief op het gebied van informatie of educatie; andere zijn werkzaam in en betrokken bij technische projecten, programma's voor het lenigen van noden, het helpen van vluchtelingen of het stimuleren van ontwikkeling.

Voorbeelden van NGO's zijn: professionele, zakelijke en co-operatieve organisaties; stichtingen; vakbonden; religieuze groeperingen; groeperingen voor vrede en ontwapening; jongeren- en vrouwenorganisaties; groeperingen voor ontwikkeling, milieu en mensenrechten; onderzoeksinstituten en associaties van parlementariërs.

The United Nations and Non-Governmental Organizations.*

Verenigde Naties. Dat wil zeggen, de organisaties die zich bezighouden met zaken binnen de competentie van de Economic and Social Council van de Verenigde Naties kunnen gebruik maken van de officiële adviserende status van dat lichaam, en een dergelijke status stelt hen ook in staat het Secretariaat van de Verenigde Naties te raadplegen.

INGO's oefenen druk uit op landen voor een constructieve buitenlandse politiek. Ze hebben lang een bijzonder belangrijke rol gespeeld bij de Verenigde Naties met betrekking tot de kwestie van de ontwapening door middel van de NGO Disarmament Committee, bestaande uit vertegenwoordigers van alle INGO's die zich bezighouden met wapenbeheersing en ontwapening.¹⁷ Waarnemers geloven dat INGO's in de toekomst binnen de structuur van de Verenigde Naties een meer formele positie moeten en zullen krijgen.

---

*Een brochure die gemaakt is door het Department of Public Information en de NGO Executive Committee in samenwerking met het United Nations Department of Public Information.

'Mondiaal denken' in de Sovjet-Unie*

Hoe zit het met de communistische landen? Houden de huidige opmerkelijke ontwikkelingen in de communistische wereld op enigerlei wijze verband met de bovenbeschreven holistische trend? Het antwoord is beslist bevestigend. In de Sovjet-Unie, waar de betreffende ontwikkelingen begonnen zijn, vormen de veranderingen een antwoord op de ernstige economische en andere problemen die in de loop van de jaren gegroeid zijn. Michael S. Gorbachov startte een zekere liberalisatie, met name een ontspanning van de beperkingen van de pers en de invoering van een aantal democratische maatregelen. Dit resulteerde in een opwelling, een openbaring, van sterke, opgekropte verlangens van de kant van de bevolking naar burgerlijke en politieke vrijheden. De ontwikkelingen in kwestie zijn plotseling en verbazingwekkend geweest, en hebben het gehele klimaat van de internationale betrekkingen beïnvloed, zowel de rest van het communistische blok als de zogenaamde vrije wereld beroerd, en nieuwe uitdagingen gebracht voor alle betrokkenen.

Hoe deze veranderingen en uitdagingen – aan de verschillende regeringen, landenblokken en etnische groeperingen bijvoorbeeld – uit zullen werken is een zaak van groot algemeen belang, maar dit onderwerp valt buiten het bestek van het huidige boek. Wat met name interessant is voor ons thema is echter de *aard* van het nieuwe socio-politieke denken in de Sovjet-Unie – nauwkeuriger gezegd: de twee onderling verband houdende ontwikkelingen die *glasnost* (openheid) en *perestroika* heten. Want deze lopen op belangrijke manieren parallel aan de evolutionaire ontwikkelingen die we elders beschreven hebben. Zo wordt de hoofdredacteur van het Moskouse *Communist Magazine* I.T. Frolov in het rapport van de Brundtland-commissie als volgt geciteerd: “De mensheid staat op de drempel van een nieuw stadium in haar ontwikkeling.

**The Wholeness Principle* verscheen in 1990 (noot vert.)

Er is een grote behoefte aan wederzijds begrip en wederzijdse communicatie in de wereld.... En als het Russische woord *perestroika* de internationale woordenschat is binnengedrongen, dan is dat het gevolg van meer dan gewoon een interesse in wat er gaande is in de Sovjet-Unie. De gehele wereld heeft behoefte aan herstructurering... fundamentele verandering. De herstructurering is noodzakelijk voor een wereld die overloopt van kernwapens; voor een wereld die verscheurd wordt door ernstige economische en ecologische problemen; voor een wereld die gebukt gaat onder armoede, onderontwikkeling en ziekte; voor een menselijk ras dat nu de dringende noodzaak onder ogen ziet om zijn eigen voortbestaan zeker te stellen. We zijn allen studenten, en onze leraar is het leven en de tijd... door *herstructurering* in de ruimste zin des woords zal de integriteit van de wereld toenemen.

Michael Gorbachov⁵⁵

We zouden niet alleen expansie moeten bevorderen van haar materiële, wetenschappelijke en technische basis, maar wat belangrijker is, de vorming van nieuwe waarden en van humanistische aspiraties in de psychologie van de mens, omdat wijsheid en menselijkheid “eeuwige waarheden” zijn die de basis vormen van de mensheid. We hebben nieuwe sociale, morele, wetenschappelijke en ecologische concepten nodig, die bepaald zouden moeten worden door nieuwe omstandigheden in het leven van de mensheid van vandaag en in de toekomst.”

In de Sovjet-Unie werd de socio-politieke heroriëntatie, zoals we allen weten, niet buiten de officiële kanalen gestart, maar vanaf de top. Michael Gorbachov houdt zelf, in zijn boek *Perestroika* uit 1988, een vurig pleidooi voor een nieuwe denk-wijze in zijn land en in de wereld. Hij legt uit dat het nieuwe politieke denken in de Sovjet-Unie gebaseerd is op de erkenning van een tegenstrijdige maar onderling verbonden, onderling afhankelijke en in wezen integrale wereld. “Het fundamentele beginsel van de nieuwe politieke visie,” schrijft hij, “is heel eenvoudig: een kernoorlog kan niet het middel zijn

om politieke, economische, ideologische of andere doelen te bereiken. Deze conclusie is waarlijk revolutionair, want het betekent het verlaten van de traditionele opvattingen van oorlog en vrede.... Voor het eerst in de geschiedenis is het een eerste vereiste geworden de internationale politiek te baseren op morele en ethische normen die gemeenschappelijk zijn voor de gehele mensheid en de relaties tussen landen te humaniseren.”⁵⁵ Bovendien stelt Gorbachov dat de Verenigde Naties het meest geschikte forum is voor het zoeken naar een evenwicht tussen de belangen van landen, dat van wezenlijk belang is voor de stabiliteit van de wereld.

Een ander interessant boek, *Breakthrough* van Gromyko en Hellman (1988), verschaft ons een opmerkelijk zicht op het denken van prominente wetenschappers in de Sovjet-Unie met betrekking tot perestroika en glasnost. Het is ook een primeur in de zin dat het gezamenlijk geschreven is door Amerikaanse en Sovjet-wetenschappers. Laten we een paar buitengewone uitspraken uit dit boek eens bezien.

Fyodor M. Burlatsky, hoogleraar filosofie en vice-president van de Soviet Political Science Association, stelt dat perestroika betekent dat alle aspecten van het politieke leven in de Sovjet-Unie gedemocratiseerd moeten worden – het electorale systeem, de rechtspraak, de handhaving van de mensenrechten (dit boek verscheen tussen twee haakjes voorafgaand aan de electorale hervormingen en verkiezingen van 1989). Burlatsky en het Academie-lid Alexander I. Belchuk zinspelen op de beweging van de samenleving in de richting van decentralisatie, een beweging die betrekking zal hebben op de mensen wier ondersteuning van wezenlijk belang zal zijn voor economische wedergeboorte. En Natalia Bekhtereva, academicus en directeur van het Institute of Experimental Medicine van Leningrad, benadrukt het belang van de deelname van het individu, niet alleen uit het oogpunt van goed bestuur, maar om een gevoel van machteloosheid te overwinnen en te beseffen dat het individu een rol van betekenis kan spelen.

De Amerikaanse en Sovjet-auteurs van dit boek hebben gezamenlijk de term *mondiaal denken* gebruikt om hun ge-

meenschappelijke visie tot uitdrukking te brengen, die noodzakelijk is geworden door de toegenomen onderlinge afhankelijkheid van de naties en vooral door de nucleaire dreiging. Zij stellen verder dat "mondiaal" denken begint met de schoonheid en de eenvoud van het eenheidsbeginsel dat door de kosmonauten en de astronauten ontdekt is tijdens hun vlucht in de ruimte.

Anatoly A. Gromyko, directeur van het Institute of Africa Studies in the Sovjet-Union, schrijft: "We moeten elkaars menselijkheid erkennen, als we de complexe problemen van vandaag gaan oplossen, die te maken hebben met politieke relaties, economie en het sociale leven."⁶¹

Breakthrough stelt met klem dat het vanuit het gezichtspunt van het ruimteschip niet mogelijk is, zoals dat vroeger het geval was, om de schuld te zoeken bij een onzichtbaar iemand aan de overkant van de zee of de bergen. Ales Adamovich, hoogleraar en corresponderend lid van de Byelorussian Academy of Sciences, schaart zich achter Gromyko bij zijn verklaring dat we anderen niet meer de schuld kunnen geven van de beschadiging van de ozonlaag of de erosie van het land of van het onrecht, omdat "iedereen voor alles verantwoordelijk is." In een gezamenlijk essay zeggen Jerome Frank, Amerikaans psychiater, en Andrei Y. Melville, lid van de Academy of Sciences van de USSR, dat het gewoon niet waar is dat alle tegenstellingen en conflicten tussen sociale groepen en culturen verklaard kunnen worden door een vorm van kwaad die buiten de eigen samenleving gevonden kan worden, maar nooit daarbinnen.

Breakthrough verklaart dat het nieuwe denken een radicale verandering vereist, die fundamentele veranderingen in alles wat we denken en doen omvat, en die uitgaat van de persoonlijke en historische verantwoordelijkheid voor alles op deze aarde. We zijn allemaal verantwoordelijk, en gezamenlijk kunnen we ieder probleem helpen oplossen. "Mondiaal denken vereist de ontdekking van de juiste relatie tussen het individu en de wereldgemeenschap. Geen van beide is onbelangrijk. Er moet een gezonde relatie zijn tussen de gemeen-

schap, de sociale orde, het geheel en het individu.”⁶¹

Bovendien zijn deze wetenschappers het erover eens dat de mensheid evolueert; zij “komt naar voren uit een kettingreactie van oorzaak en gevolg die teruggaat tot miljarden jaren geleden. Nu heeft deze soort het vermogen om zijn eigen evolutie te beïnvloeden door bewuste keuze.”⁶¹ We staan “op een drempel”, niet alleen vanwege de nucleaire dreiging, maar omdat onze planeet omgeven is door ongekende nieuwe communicatiemiddelen.

De mensen weten meer dan ooit tevoren. Radio's, televisies, computers, telefoons, en kopieerapparaten zijn in een eeuw tijd over de wereld verspreid. Geen enkele generatie had ooit deze hulpmiddelen naast kranten, tijdschriften en de kunst. Onze tijd is een tijd van ongekende mogelijkheden voor verandering, contact tussen culturen, reizen en kennisverwerving.⁶¹

Het boek brengt de diepe overtuiging tot uitdrukking dat het, om verandering te bereiken, belangrijk is om mensen in actieve deelname te betrekken. De Amerikaanse sociale wetenschapper Kenneth E. Boulding is van mening dat de uitdaging in beide landen eruit bestaat burgers te vinden die de wereld verder helpen over een drempel van een instabiele naar een stabiele vrede. En daarom eindigt *Breakthrough* met een krachtig pleidooi voor actie door iedereen voor het opbouwen van vrede.

De verschijning van heelheid als leidend principe in denken en handelen

Zoals we maar al te goed weten wordt de huidige toestand van de planeet gekenmerkt door allerlei soorten verdeeldheid – intellectueel, emotioneel en institutioneel. Tegelijkertijd is het overduidelijk, zoals ik hoop te hebben aangetoond, dat het idee van heelheid weer op een nieuwe manier verschijnt in verschillende verbanden. Deze paradox kan om-

schreven worden als een karmische compensatie, die een kosmische wet in het spel brengt die op de een of andere – ondoorgrondelijke – wijze op alle niveaus van bestaan actief wordt om evenwicht en harmonie te herstellen waar en wanneer deze worden verstoord.

In de wetenschappelijke sfeer begonnen, toen de grenzen van het mechanisme bereikt werden, perspectieven over heelheid weer op te duiken, en de fysica en de biologie hebben de misvatting van het reductionisme onthuld. In de politieke en sociaal-economische sfeer zijn we getuige geweest van de voortschrijdende intensivering van verbanden en onderlinge afhankelijkheden in materieel, economisch, ecologisch, technologisch, militair, politiek en ander opzicht. Maar hoewel de wereld op deze manier onderling verbonden is, is zij nauwelijks een eenheid. De mondiale problemen hebben op vele verschillende terreinen een antwoord opgeroepen. Er is bijvoorbeeld een reactie in aantocht op de uitersten van centralisme en grootschaligheid ten gunste van zulke waarden als zelfvoorziening, grotere economische gelijkheid, meer aangepaste vormen van technologie, ecologische duurzaamheid, plezier in het werk en creativiteit. En in de sfeer van de internationale betrekkingen worden, als gevolg van de erkenning dat vrede en veiligheid niet bereikt kunnen worden zonder economische en sociale rechtvaardigheid, de eerbiediging van mensenrechten en een voldoende internationale samenwerking, holistische benaderingen in toenemende mate naar voren gebracht. De oprichting van de Verenigde Naties en haar bijna dertig gespecialiseerde agentschappen en programma's kwam tot stand vanuit de impuls in de richting van inclusiviteit die nationalisme overstijgt. Een soortgelijke impuls ligt ten grondslag aan de enorme toename van het aantal internationale niet-gouvernementele organisaties – die alle continenten, landen, gemeenschappen en huishoudens met elkaar verbinden in netwerken die gebaseerd zijn op de gemeenschappelijke belangen van hun leden.

Bovendien werd de hele wereld aangedaan door het prachtige beeld van de Planeet Aarde zoals deze vanuit de

ruimte werd waargenomen. Volgens de verslagen van zowel de Amerikaanse als de Russische kosmonauten *beseften* deze ogenblikkelijk, toen zij onze kleine planeet zagen tegen de achtergrond van de enorme ruimte, haar schoonheid, uniekheid, heelheid, kostbaarheid en kwetsbaarheid. Ze zagen ook dat de grenzen van allerlei soort veel oppervlakkiger en misleidender zijn dan ze in het conventionele denken lijken. De innerlijke en de uiterlijke ruimte leken tegelijkertijd in hun bewustzijn samen te vloeien.

Wat me treft is niet alleen de schoonheid van de continenten... maar hun nabijheid tot elkaar... hun wezenlijke eenheid (Sovjet-kosmonaut Yuri Gagarin).

Hoe je het ook bekijkt, het ding is een geheel, en het is zo mooi (Appolo 9 astronaut Russell Schweickart)⁶¹

Al met al worden we als nooit tevoren uitgedaagd, geloof ik, om onze eigen bijzonderheden – nationaliteit, volksaard, lokale kwesties – te verzoenen met die van anderen. In feite vereenzelvigen heel wat mensen zich al in de eerste plaats met hun status van mens-zijn, boven hun bijzondere geografische afkomst en hun sekse, alsook de cultuur en de religie waarin zij geboren zijn. Deze individuen zijn geïnteresseerd in de gezondheid van de gehele planeet, niet alleen maar in hun eigen kleine hoekje daarvan. Eiland-denken, parochialisme, chauvinisme oefenen op dergelijke mensen geen aantrekkingskracht uit, want ze vertegenwoordigen een nieuwe wijze van denken en een nieuwe bewustzijnstoestand. De scholen van de humanistische en de transpersoonlijke psychologie die in het Westen ontstaan zijn, bewegingen die zich bezighouden met de verkenning van het bewustzijn, zijn zeker daaraan verwante ontwikkelingen, net als het groeiende enthousiasme voor de synthese van de religies en mythen van de wereld.

Hoe moeten we dan het komende tijdperk noemen? We kunnen het heel wat verschillende benamingen geven, zoals ook gedaan wordt. Maar hoe we het ook noemen, het zal boven

alles gekenmerkt worden, zou ik willen zeggen, door de verschijning van een nieuw besef van heelheid als een leidend principe voor ieder domein van denken en handelen. Voor velen zal dit bijdragen (dat is al aan het gebeuren) tot een verruiming van bewustzijn die resulteert in een inclusiever en universeler type wereldbeeld en spiritualiteit.

Heelheid op het gebied van het onderwijs

Een fundamenteel vereiste voor onze tijd is de ware mondiale visie en waarden toe te passen in de sfeer van het onderwijs, zodat de nieuwe generatie de dingen als een geheel zal zien, en daardoor sommige van onze fouten zal vermijden.

Het onderwijs weerspiegelt op dit moment helaas het reductionistische, utilitaristische vooroordeel van de heersende cultuur. Er ligt een zware nadruk op carrière maken, conformisme, technische en elementaire vaardigheden, en op het bereiken van succes.⁹⁹ Volgens Allan Bloom's veelbesproken kritiek ontbreekt het het onderwijssysteem in Amerika aan democratie, en betekent het een verarming van de ziel van de studenten van vandaag. Hij betreurt het relativisme en het historicisme dat op de universiteiten hoogtij viert. De verschillende faculteiten werken gescheiden van elkaar, zodat aan de student een integratieve leerervaring wordt onthouden. Het gevolg is dat de student ronddoelt in een waardenvacuüm.

Op dit moment zijn de natuurwetenschappen en de geesteswetenschappen nog scherp van elkaar gescheiden, en de muren kunnen niet omlaag gehaald worden voordat specialistische argumenten plaats hebben gemaakt voor een meer inclusieve onderwijsfilosofie. Westerse academici zullen moeten erkennen dat de recente evolutie in het menselijk denken die teweeg is gebracht door de wetenschap vereist dat het onderwijs meer aandacht schenkt aan ethische overtuigingen, spirituele waarden en de zinvolheid van het leven. Het is ironisch dat intellectuelen in de Sovjet-Unie, een land dat officieel het atheïsme aanhangt, zich nu beroepen op eeuwige waarheden,

terwijl onderwijsdeskundigen in Amerika vasthouden aan “waardevrijheid”!

Vredesopvoeding – een onderneming die in het leven geroepen is door de dringende noden van onze tijd, die pas sinds kort erkenning heeft gekregen, na jaren van toegewijd werk door de pioniers ervan – vraagt met name om een trans-disciplinaire of holistische benadering. Want vrede is veel meer dan de afwezigheid van oorlog. Het is een positieve waarde. Het kan niet teweeg worden gebracht alleen maar door een uiterlijke reorganisatie. Het is een toestand van bewustzijn, een waarneming van de behoefte aan harmonie met de wezenlijke aard der dingen, een gevoel voor de eenheid van de mensheid – een eenheid die niet alleen biologisch of zelfs cultureel is, maar die geworteld is in de diepere werkelijkheid, die alle levensvormen insluit, en onze geliefde aarde zelf.

Een leidende vredesopvoeder die een pionier is op dit gebied, Betty Reardon van het Teachers College van de Columbia University, heeft het heel goed gezegd: “Een opvoeding die zich meer bezighoudt met instructie dan met leren, meer met kwantiteit dan met kwaliteit, is zeer betreurenswaardig op dit moment in onze geschiedenis, nu we op het punt staan van een mogelijke quantum-sprong naar een belangrijk nieuw stadium van menselijke ervaring, een volwassen worden van de menselijke soort en van de menselijke samenleving, en het bereiken van positieve vrede. Het vermogen en de geneigdheid om vrede te sluiten, om een geweldloze en sociaal rechtvaardige orde op deze planeet tot stand te brengen, zou de belangrijkste indicator zijn voor de rijping van onze soort.”¹³⁰

Wat studenten over de hele wereld nodig hebben is een opvoeding die doordrongen is van een begrip van de gemeenschappelijke kennis en ervaring die het zien van de onderlinge relatie tussen en de complementariteit van wetenschap, filosofie, kunst en spiritualiteit bevordert, en die het persoonlijke leven relateert aan het sociale welzijn. Studenten moeten ook inzicht krijgen in de orden van de natuur en hun relatie tot en hun zinvolle rol ten overstaan van de natuur. “Overal waar er een geest is van vrij onderzoek, is er geen werkelijk

conflict tussen de verschillende vormen van kennis; de gehele persoon lijdt schade als het esthetische en het intellectuele van elkaar gescheiden worden. Als we eenmaal inzien dat de verschillende vormen van kennis, wetenschappelijk of humanistisch, in ons allen samen voorkomen (met of zonder formele uitdrukkingsvormen), kunnen we beginnen te begrijpen hoe wetenschappelijke kennis, bijvoorbeeld, onze zoektocht naar een wereld van harmonieuze relaties kan ondersteunen, in plaats van een middel te verschaffen voor de uitbuiting van anderen. Het is mogelijk om op zo'n manier les te geven dat ieder veld van kennis en iedere sfeer van ervaring in verband kan worden gebracht met een ruimere context, waarbinnen verschillende perspectieven elkaar integreren en verlichten, en zo een zinvolle, waarden-volle achtergrond voor menselijke handeling onthullen." Dit is een uitspraak die ik ontleen aan Emily B. Sellon, mijn wijze leraar, aan wie ik dit boek heb opgedragen.*

---

* Emily B. Sellon was co-redacteur, samen met wijlen Fritz Kunz, en redacteur, na zijn dood in 1972, van het uitzonderlijke tijdschrift *Maincurrents in Modern Thought* (1940-1975), waarvan de doelstelling was bijdragen weer te geven die gericht waren op 'een verenigde visie op de wereld, door die universele principes en vormen van kennis in beeld te brengen waardoor alle culturen, oude en moderne, Oosters en Westers, hun unieke uitdrukkingsvorm vinden.'

